

İTALYANLARIN BODRUM VE ÇEVRESİNDEKİ ARKEOLOJİK FAALİYETLERİ (1919-1928)

Mevlüt ÇELEBİ*

Öz

Osmanlı Devleti egemenliğindeki coğrafyada, 19. yüzyılın sonlarında büyük Avrupa devletlerinden gelen arkeologlar tarafından çeşitli araştırma ve kazılar yapıldı. Bu çalışmaların bilimsel yönü olmakla birlikte, devletlerinin yayılmacı siyasetlerine hizmet ettiği de bilinmektedir. İtalyan arkeologların Osmanlı topraklarında bu tür faaliyette bulunmaları 20. yüzyılın başlarına rastlar. İtalyan arkeologlar da, devletlerinin yayılmacı siyasetine hizmet ettiler. İtalyan arkeologlar, İtalya devleti tarafından hedef coğrafya olarak tespit edilen Antalya ve güneybatı Anadolu'da yayılmacı siyasetin öncüleri olarak çeşitli kazı ve incelemeler yaptılar. Böylece, bölgenin İtalyan kamuoyu tarafından tanınmasına yardımcı oldular. İtalyan arkeologlar, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde, Batı Anadolu topraklarında herhangi bir zorlukla karşılaşmadan çeşitli faaliyetlerde bulundular. Bodrum ve çevresinde de kazı ve onarım işleri yaptılar ve çıkartılan bazı eserleri İtalya'ya ve Rodos'a götürdüler. Anadolu'da çıkartılan eserlerin başka yerlere götürülmesi ve iade taleplerine olumsuz cevap verilmesi nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti, İtalyan arkeologlara Bodrum ve civarında çalışma izni vermedi. Bu, iki ülke ilişkilerinde çeşitli diplomatik sorunlara yol açtı. Ancak, İtalya ile ikili ilişkilerin normalleşmesiyle Türkiye Devleti, İtalyan arkeologlara, bazı kısıtlama, sınırlama ve kurallar dahilinde çalışma izni verdi.

Anahtar Kelimeler: *Arkeoloji, Arkeoloji Heyetleri, Bodrum, Türk-İtalyan İlişkileri, İtalyan Arkeoloji Heyetleri.*

Abstract

Archaeological Activities of Italians in Bodrum and its Environment (1919-1928)

Various researches and excavations were carried out by archaeologists from the great European states in the late of 19th century in the geography of the Ottoman Empire. The activities of these archaeologists served the expansionist politics of their own state. Italian archaeologists participated in archaeological activities in the Ottoman territories at the beginning of the 20th

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Bornova-İzmir. E-Posta: mevlutcelebi@yahoo.com
(Makale Gönderim Tarihi: 08.03.2018 - Makale Kabul Tarihi: 15.12.2018)

century. Italian archaeologists, like other archaeologists, served the expansionist politics of their state. Italian archaeologists have conducted various excavations and examinations as pioneers of expansionist politics in Antalya and southwest Anatolia, which are determined as the target geography by the Italian state. Thus, they helped the recognition of the region by the Italian public. During the First World War and the National Struggle, Italian archaeologists made various excavations without encountering any difficulties in Western Anatolia. They also carried out excavation and repair works in Bodrum and its vicinity and took some of the excavated works to Italy and Rhodes. Archaeologists working in excavations in Anatolia and the negative activities taken abroad to be given insights and artefacts due to be returned to the Republic of Turkey did not permit Italian archaeologists working in and around Bodrum. This has led to diplomatic problems in relations between the two countries. However, the normalization of bilateral relations with Italy, Government of Turkey gave the permission some restrictions, limitations and rules within the Italian archaeologist.

Keywords: *Archaeology, Archaeological Missions, Bodrum, Turkish-Italian Relations, Italian Archaeological Missions.*

Giriş

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın sonlarında, Avrupa devletlerinin çeşitli baskılarına maruz kaldı. Bu baskı siyasi olduğu kadar ekonomik, ticari, hukuki ve nihayet eğitim alanlarında da görüldü. Söz konusu dönemde, Doğu halklarını daha yakından tanıyarak devletlerinin yayılma siyasetlerine bilimsel destek sağlamayı hedefleyen çalışmalarda da önemli bir artış meydana geldi. Bunların arasında arkeoloji heyetlerinin çalışmaları özel bir yer tutmaktadır. Anılan yüzyılda, başta Alman, İngiliz, Avusturyalı ve Fransız olmak üzere Avrupalı arkeologların kazı çalışmalarının Anadolu'nun geçmişi gün ışığına çıkarmadaki rolleri ve katkıları göz ardı edilemez. Ne var ki, Anadolu'daki arkeolojik araştırmalarda kökenleri arama ve bulma güdüsü de rol oynamakla¹ birlikte, bu araştırmaların sadece arkeolojik çalışmalarla sınırlı kalmamış olması, günümüze kadar devam eden sorunlara da kaynaklık etmiştir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, arkeolojinin önde gelen otoritelerinin de belirttiği gibi, II. Dünya Savaşı öncesine kadar Türkiye'deki yabancı arkeologların büyük bir kısmının “dışişlerinin adamı”² olarak görev yapmaları, sorunun önemli ve başka bir boyutuna işaret etmektedir.

Osmanlı Devleti topraklarında araştırmalar yapan yabancı arkeologların istihbarat teşkilatlarıyla ilişkileri olduğu gibi, devlet aleyhinde faaliyette de bulduklarına dair örnekler de mevcuttur. 1890'larda İngilizlerin Suriye'de arkeolojik inceleme adına dolaşım Nusayri ve Dürzileri hediyeler dağıtarak kendi yanlarına çekme çabaları ve Van'da Ermenilere yakın ilgi gösterdikleri bilinmektedir. Yine aynı dönemde Almanların Doğu Anadolu'da eski eserleri

¹ Bezmen 2001, s.108.

² Pulhan 2001, s 138.

incelemekten ziyade bölgenin coğrafi, dini, etnik ve demografik yapısına dönük çabalarını da hatırlamak yerinde olacaktır. Arkeolojik araştırma izni alanların bunu sũistimal etmesi üzerine Osmanlı Devleti önlemler alma ihtiyacı hissetti. 1897’de çıkarılan bir kararname ile arkeolojik inceleme yapacak olanların uzmanlıklarını belgelemeleri ve Dâhiliye Nezareti’nden de tavsiye mektubu almaları zorunlu hale getirildi.³

Genel itibarıyla Türkiye-Osmanlı Devleti ve arkasından Türkiye-İtalya ilişkileri yeterince incelenmemiştir. Bu eksiklik kendisini, arkeolojik ilişkilerde daha çok göstermektedir. Bu bağlamda İtalyan arkeologların İtalya’nın yayılmacı siyasetine etkileri rolleri ve devletlerinin kendilerine yüklediği sorumluluk da incelenmeye muhtaçtır. Biz bu çalışmayla, Türk ve İtalyan arşiv belgeleri ve çoğunluğu İtalyanca olmak üzere bazı yayınlanmış çalışmalardan faydalanmak suretiyle söz konusu eksikliği kısmen gidermeye çalışacağız.

İtalya, Osmanlı Devleti topraklarında arkeolojik incelemeler yapma çalışmalarına, diğer Avrupa devletlerinden sonra başladı. Gerçi İtalyan kökenlilerin, Osmanlı topraklarında daha önceki dönemlerde bazı çalışmalar yaptıklarına dair kayıtlar bulunmaktadır.⁴ Anadolu’ya arkeolog gönderme fikri ilk olarak 1902 yılında İzmir konsolosu Enrico Acton tarafından dillendirilmiştir. Konsolos; Efes, Milet, Priene ve Bergama’da yıllardır kazı faaliyetlerini sürdüren Avusturyalı, Alman ve İngiliz arkeologları örnek göstererek, İtalya’nın arkeoloji alanında bu milletlerle yarışa girmesini önerdi. Konsolosun bu teklifi maddi kaynakların yetersizliğinden ötürü hayata geçirilemedi. Fakat aynı diplomat iki yıl sonra 1904’te yabancı arkeoloji misyonlarının kaydettiği ilerlemeleri rapor ederek konuyu yeniden gündeme getirdiğinde önerileri ciddiye alındı. Acton, İtalyanların sadece antik Yunan’ı değil, kendi tarihlerini keşfetmelerinden söz ediyor ve henüz yabancılar tarafından kazılara başlanılmamış yerler üzerinde yoğunlaşmayı tavsiye ediyordu.⁵ Bu tavsiyenin uygulandığına dair herhangi bir bilgimiz bulunmuyor. İtalyanların Anadolu ile bilinçli ve büyük bir Avrupa devleti gibi ilgilenmesi, politikalar üretmesi ve arkeolojiyi nüfuz aracı olarak kullanma isteği, Trablusgarp Savaşı’ndan sonraya rastlamaktadır. Büyük askeri başarılar kazanamamış olsa da, sonuçta Trablusgarb’a yerleşmeyi başaran İtalya, yeni hedef olarak Batı Anadolu bölgesine yöneldi. Bu yeni girişimde arkeoloji heyetlerine ve çalışmalarına özel bir önem verildi.

³ Karaca 2004, s. 388.

⁴ İtalyan asıllı ve mezar soyguncusu olarak nitelendirilen Giovanni Battista Belzoni (1778-1823) Mısır’da çalışmalar yaptı. 1817’de, içinde Firavun I. Seti’nin mezarının da bulunduğu Theb’deki mezarlıkta kazılar yaptı. Belzoni, İngilizler adına çalışmış, bulduğu eserleri gemiyle British Museum’a yollamıştır. Özkan 1999, s. 451.

⁵ Fındıklı 2011, s.92-93.

I. Milli Mücadele Yılları

İtalya, kesin askeri üstünlük kazanamamasına rağmen, Balkan devletleriyle Osmanlı Devleti arasında savaşın başlamasından ve uluslararası gelişmelerden faydalanarak Trablusgarb'a yerleşmeyi başardı. Bu savaştan sonra İtalya'nın Anadolu siyasetinin mimarlarından Dışişleri Bakanı Antonino di Sangiuliano, Kral Vittorio Emanuele III ve Başbakan Giovanni Giolitti'ye 21 Ocak 1913'te sunduğu bir memorandumda, İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı izleyeceği yeni politikanın temellerini tespit etti. Anadolu'ya nüfuz etmek için çeşitli fikirler ileri süren bakan; bu çerçevede, Anadolu'ya, görevleri, "İtalya'nın nüfuz edebileceği bölgeleri keşfetmek"⁶ olan arkeoloji heyetleri göndermeye karar verdi. Bu plan doğrultusunda, Anadolu'da çeşitli incelemelerde bulunan arkeologlar gönderildi.

I. Dünya Savaşı'ndan önce Anadolu'da yapılan arkeolojik araştırma ve bu amaçla yapılan çalışmaların İtalyanlar bakımından birkaç pratik sonucu oldu. İtalyan yayılcılığının öncüleri olarak görev yapan arkeoloji heyetlerinin görünüşteki amacı "inceleme" olmakla birlikte asıl amaçları, bölgenin tabii kaynaklarının keşfedilmesiydi. Devlet adına bu görevi yaptıkları, ilgili makamlara sundukları raporlarla görülen Roma Milli Müzesi Müdürü Roberto Paribeni ve inceleme yapan diğer heyetler, İtalyan kamuoyunun ilgisinin Anadolu'ya çevrilmesini ve bölge hakkında bilgi sahibi olmasını sağladılar. Bu çalışmaların bir yönü daha bulunmaktadır: İtalya'nın I. Dünya Savaşı'na girerken İngiltere ve Fransa ile imzaladığı gizli antlaşmalarda kendisine vaat edilmesini sağladığı bölgenin, İtalyan arkeoloji heyetlerinin incelemelerde bulunduğu yerler olması bir rastlantı değildir.

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi, Türkler açısından pek çok tehlikeyi beraberinde getirirken, İtalyanlar bakımından da yeni fırsatlar yaratıyordu. 1915 Londra ve 1917 St. Jean de Maurienne gizli antlaşmalarıyla vaat edilen Anadolu topraklarına yerleşmek için çok yönlü bir mücadele başlatan İtalya, savaştan önce olduğu gibi, savaşı zaferle bitirdikten sonra da bu bölgeye arkeologlar gönderdi. Özellikle Antalya bölgesinde görevlendirilen İtalyan arkeoloji heyetleri⁷ bölgeyi işgale, uzun soluklu olarak da İtalyan sömürgeciliğine hazırlamaya çalıştılar.

İtalya'nın savaş sonrası siyasetinin belirlenmesinde etkili olan Palermo Meslek Okulu Müdürü Biagio Pace, 1919-1922 arasında Anadolu'daki İtalyan arkeoloji heyetlerinin programını şöyle tespit etmiştir:

1. Mütarekeyi takiben, İtalyan işgal bölgesinde bütün çalıntı ve tahrip edilmiş heykelleri himaye altına almak ve bir talimatnâme yayınlamak.

⁶ Petricioli 1983, s. 64.

⁷ Çelebi 2007, s.387-402.

2. İtalyan Coğrafya Heyetleriyle birlikte Menderes Vadisini keşfetmek.
3. Mahalli halkın isteği dışında olarak, Müslüman mezarlıklarında bulunmuş olan bütün kalıntıların kaydını yapmak ve envanterini çıkarmak.
4. “Uygulamalı Arkeoloji” ile Antalya’yı Konya’ya bağlayan Roma döneminden kalma yolun planını yeniden çizmek.⁸

Bu genel tespit ve planlar doğrultusunda İtalyanlar, kendilerine vaat edilen bölgelerde arkeolojik incelemeler adı altında bir takım faaliyetlerde bulundular. Bunun tarihsel sebepleri olduğu gibi bölgeyi sahiplenmekle de ilgisi vardır. Milli Mücadele döneminde İtalyan işgalinde kalan Bodrum da bu tip faaliyetlere sahne olmuştur. Dr. Amedeo Mauiri, Mart ve Nisan 1919’da, dünya savaşında İngiliz savaş gemileri tarafından bombalandığı için zarar gören Bodrum kalesinin tamire başladı. Tamiratta askerlerin yanı sıra mahalli işçiler de çalıştılar.⁹ Bu tamiratta dikkat çeken, Mauiri’ye mahalli yetkililerin zorluk çıkarılması ve bunun İstanbul’un müdahalesiyle aşılmış olmasıdır. Dâhiliye Nezareti’nden Menteşe Mutasarrıflığı’na gönderilen bir şifrede, “Bodrum kalesini tamir etmek isteyen İtalyanlara neden engel olduğu”¹⁰ sorulmuştur. Ne var ki, aynı yılın sonlarına doğru Osmanlı makamları arasında, İtalyanların çalışmalarının Bodrum kalesini tamir etmekle sınırlı kalmadığı konusunda yazışmalar yapıldı. Menteşe Mutasarrıf Vekili Kamil Bey’den Dâhiliye Nezaretine 18 Kasım 1919’da konuyla ilgili olarak şu yazı gönderildi:

“*Bodrum kal’asındaki İtalyanların kal’a derunundaki kıymettar âsârı aşırı oldukları gibi son günlerde zâhire çıkardıkları tarihi bir mezarı da nakletmek üzere oldukları ve tevsi’ ve teshil-i tahariyyât zımında da dekovil hattı tefriş ettikleri mezkur kaymakamlıktan bildirilmiş olup hafriyatın tatili ve mezkur âsârın iadesi için İtalyan ceneral ve mümessilliği nezdinde teşebbüsât-ı lâzımede bulunulmuş ise de bu hususta adem-i malumat beyan ve iktizasının îfa edileceği beyanyla vakit geçirtmekte olduklarından iktizasının oraca îfası mâruzdur.*”¹¹ Dâhiliye Nezareti’nden, Hâriciye Nezareti’ne 19 Kasım 1919 tarihinde gönderilen şifre telgrafla yukarıda anlatılan durum bildirildi.¹² Nezaretler arasında yazışmalar devam ederken Menteşe Mutasarrıfı Edhem Bey’den Dâhiliye Nezaretine 16 Ocak 1920’de, İtalyanların Bodrum’da yaptıkları kazı ve çalışmalar hakkında şu yazı gönderildi:

⁸ Andria 1986, s.102.

⁹ Petricioli 1988, s. 26.

¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi- Dâhiliye Nezareti Şifre Kalem, Dosya.99, Vesika.111.

¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi-Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (BOA-DH/İUM), 5-2/2-45/8.

¹² BOA-DH/İUM, 5-2/2-45/7.

“Âsâr-ı atika taharrisi zımında Bodrum kal’asında İtalyanlar tarafından icra edilmekte olan hafriyatın tatili ile Rodos’a naklolunan âsâr-ı tarihiyenin iadesi Milas’taki İtalyan kumandanlığına ve bu babta tahkikat icrasıyla neticenin inbâsı Milas Kaymakamlığı’na yazılmış idi. Bu defa mezkûr kaza kaymakamlığından alınan cevapta hafriyatın tatil edildiği ve Rodos müzehanesine nakledilmiş olan âsârın iadesi için teşebbüsatta bulunup neticenin bildirileceği İtalyan kumandanlığının beyanatına atfen işar kılınmış olmağla âsâr-ı mehûzenin iadesi ancak İtalya’nın İstanbul mümessil-i siyasisi marifetiyle tebligat icra ettirilmesine müsaade buyurulması müsterhamdır.”¹³

Olayları yerinde incelemek üzere liva Maarif Müdürü Kamil Bey 13 Ocak 1920 günü Bodrum’a gönderildi. Yapılan incelemelerde ve oradaki İtalyan makamlarıyla yapılan görüşmelerde I. Dünya Savaşı sırasında Fransızlar tarafından tahrip edilen kalenin tamiri için bir mühendis nezaretinde 30 kadar amelenin çalıştığı ve kalenin muhtelif cephelerinde birkaç dekovil hat çekildiği görülmüştür. Kalenin kuleleriyle kule duvarlarının ve kuzeydeki kulenin istinatgâhı tamir edilmiştir. Ayrıca kalenin içlerindeki kazılar ve etraftan toplanan 37 yazılı muhtelif taş bulunmuştur. Bunların arasında Halikarnas’ın içine ait kıymetli taş bulunmaktaydı. Bulunan 37 tane taş arasında biri de Yunanlılara ait bir heykeldi.¹⁴ Bodrum’daki gelişmeler hakkında Osmanlı makamları arasındaki yazışmalar sonraki dönemde de devam etmiştir. Maarif Nâzırı nâmına müsteşar imzasıyla Dâhiliye Nezareti’ne 23 Mart 1920’de gönderilen cevabî yazı, aynı zamanda ibretlerle doludur. Kalenin tamir ve temizlemesi için gerekli tahsisatın Osmanlı Hükümeti tarafından yapılamamasından faydalanan İtalyanlar bunun kendileri tarafından karşılanmasını teklif ettiler. İtalyanlar başlangıçta kalede inceleme yapmak üzere kalenin tehlikeli yerlerini tamir ve taşlarını temizlemek amacıyla olduklarını belirterek Bodrum kaymakamından müsaade talep etmişlerdir. Âsâr-ı atika nizamnâmesi gereğince hükümetin izin vermesi gerektiği cevabı verilmiş olmasına rağmen müdahalelerini ve kendi başlarına araştırma işini ilerleten İtalyanlar oradan birçok eseri de Rodos’a nakletmişlerdir.¹⁵ Bunların iade edilmesi konusunda, Dâhiliye Nezareti 29 Mart 1920’de Hâriciye Nezareti’ne bir yazı yazmış, bu nezaret de İstanbul İtalya Yüksek Komiserliği nezdinde girişimde bulunmuştur. Yüksek Komiserlik tarafından; “araştırmaların tatil edildiğinin daha önce bildirildiği ve şu anda inceleme ve kazıların devam ettiği yönündeki bilgilerin doğru olmadığı”¹⁶ cevabı verilmiştir.

¹³ BOA -DH/İUM, 5-2/2-45/9.

¹⁴ BOA -DH/İUM, 5-2/2-45/2.

¹⁵ BOA -DH/İUM, 5-2/2-45/13.

¹⁶ BOA -DH/İUM, 5-2/2-45/10. Hariciye Nâzırı nâmına müsteşar muavini imzasıyla Dâhiliye Nezaretine gönderilen şifre. 2 Temmuz 1920.

İlk andan itibaren, arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan eski eserleri, Osmanlı Devleti kanun ve yönetmeliklerine aykırı ve izinsiz olarak kendi hâkimiyetlerindeki Rodos ve On İki Ada'ya götürmeleri, İtalya ile Türkiye arasında ciddi diplomatik sorunlara yol açtı. Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu ağır koşullar nedeniyle bunları tamamen önlemeyi başaramadı. Ancak, İtalyanların, Anadolu topraklarında insanlığa ait eserleri ortaya çıkartma konusunda gösterilen iyi niyeti, kimi zaman, aslında çoğu zaman, sûstimal etmesi, Türkiye Cumhuriyeti'ni, yabancı ve aynı zamanda İtalyan arkeoloji heyetlerine karşı dikkatli olmaya yöneltti.

II. Cumhuriyet Dönemi

1922 yılı Türkiye ve İtalya'da önemli değişimlerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Türkiye'de, Mustafa Kemal Paşa'nın komutanlığındaki Türk ordusu, Yunan işgali altındaki Batı Anadolu bölgesini ve İstiklâl Savaşı'nın sembol kenti İzmir'i işgalden kurtardı. Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında barış görüşmelerinin Lozan'da yapılmasına karar verildi. İstanbul hükümetinin, konferansa katılması isteği, Osmanlı saltanatının kaldırılmasıyla sonuçlandı. Zaferden sonra başlayan yeni süreç Türkiye'yi cumhuriyete götürürken, İtalya'da da önemli değişiklikler meydana geldi. İtalya'da önlenemez istikrarsızlıktan kurtulmak için Faşistler bir "umut" olarak görüldüler ve Ekim 1922'de Benito Mussolini liderliğinde iktidar geldiler. Romalıların "mare nostrum" (bizim deniz) dedikleri Akdeniz'e hâkim olmaya dönük yeni İtalya'nın dış politikasında arkeologlara, yeniden "İtalyanlık" (Italianità) olgusunu pekiştirme rolü verildi.

Yeni Türkiye ile Yeni İtalya arasında yeni dönemi başlatan diplomatik temsilciliklerin yenilenmesi, Lozan Barış Antlaşması'nın onay süreci gibi gelişmelere tanık olduğumuz dönemde İtalya, siyasetten ticarete, eğitimden arkeolojiye kadar her alanda, Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'ya dönük hevesleri canlanmış olarak yeni beklentilerle bir Türkiye siyaseti tespit etti. Daha 1923 yazında, Anadolu'da, bir arkeoloji heyetinin incelemeler yapması için talepte bulundu. İtalya Yüksek Komiserliğinin bu talebine Hâriciye Vekâleti'nden 6 Eylül 1923'te verilen cevapta, "İtalyan arkeoloji heyetinin Efes, Gökçeler ve Alazeytin'de kazı yapma isteğine izin vermenin mümkün olmadığı"¹⁷ bildirildi. Belgelerden anladığımıza göre, bundan kısa bir süre sonra Türk hükümeti, İtalyanlardan, Milli Mücadele döneminde, Bodrum'da yaptıkları kazıda bulup Rodos'a götürdükleri eski eserleri geri istedi. Rodos Valisi Mario Lago; "Bu iddia ve talebin temelsiz olduğunu,

¹⁷ Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri- Ambasciata d'Italia in Turchia (ASDMAE- AIT), Busta (B) 340-1.

İtalyanların Bodrum kalesinde kazı yapmayıp sadece restorasyonla ilgilendiklerini” belirtip kaçırıldığı iddia edilen eserlerin bir listesinin hazırlanarak kendilerine iletilmesini istedi.¹⁸ Burada her ne kadar Bodrum civarında çıkartılan ve Rodos’a nakledilen eski eserler söz konusu ise de, aslında sorun daha derin ve köklüydü: Milli Mücadele dönemindeki göreceli iyi ilişkilere ve Lozan Barış Antlaşması’nı onaylayan ilk İtilaf Devleti olmasına rağmen yeni Türkiye, yeni İtalya’ya güvenmiyordu.¹⁹ Dolayısıyla iki ülke arasındaki güvensizlik sadece arkeolojik ilişkileri değil, ilişkileri bütünüyle olumsuz etkiliyordu.

Sonraki dönemde iki ülke arasındaki arkeolojik ilişkilerde, İtalyanların, Milli Mücadele döneminde işgal ettikleri Bodrum’dan Rodos ve diğer adalara götürdükleri eski eserlerin iadesi önemli bir sorun oldu. Daha doğrusu bu, bir arkeolojik inceleme talebi ve verilen olumsuz cevabın çok ötesine geçip, iki ülke ilişkilerindeki en önemli sorun haline geldi. Eklemek gerekir ki, Türk hükümetinin, İtalyanlardan iadesini istediği eski eserler sadece Bodrum’dan götürülenlerle sınırlı değildir. Antalya’dan kaçırılan veya İtalyan konsolosluk binasında bulunan eserlerin iadesi de önemli bir diplomatik soruna dönüşmüştür.

Hâriciye Vekâleti’nden olumsuz cevap almalarına rağmen, Anadolu’da arkeolojik araştırma yapma isteklerinden vaz geçmeyen İtalyanlar, bu kez, Roma’daki Türkiye Büyükelçiliği nezdinde yeniden girişimde bulundular. Büyükelçilik, İtalya Dışişleri Bakanlığı’ndan gönderilen muhtıra hakkında bakanlığa gönderdiği 30 Ocak 1924 tarihli yazısında bilgi verdi. Buna göre, İtalyanlar, Atina’daki İtalyan Arkeoloji Okulu’nun (Âsâr-ı Atika Mektebi) Bodrum civarında Alazeytin ve Gökçeler’de kazı yapmak için 1923’te izin almış olduğundan bahsettiler. İtalya Dışişleri Bakanlığı, adı geçen okulun Gökçeler’de ve Bodrum civarındaki Alazeytin’de kazı çalışmalarına tekrar başlamak istediğini bildirip, Ayasuluk’ta (Selçuk) Avusturyalılara verilen kazı çalışmalarının da, burada, Roma devrine ait eserler çıkartılacağından, Avusturyalılara değil, İtalyanlara verilmesinin uygun olacağını ileri sürdü.²⁰

Hâriciye Vekâleti, Roma Büyükelçiliği’nin bu yazısına 3 Mart 1924’te verdiği cevapta, konu hakkında Maarif Vekâleti’nden alınan cevaba atıfta bulunarak, vaktiyle, İtalyanlar tarafından bir teşebbüsün yapıldığının adı geçen bakanlık tarafından cevaben bildirildiği yazıldı. Hâriciye Vekâleti, Alazeytin ve Gökçeler isimli mevkilerde kazı yapılması için bir müracaatların nasıl yapılması

¹⁸ Fındıklı 2011, s. 109.

¹⁹ Bu dönemde Türk kamuoyunda İtalya’ya karşı hissedilen güvensizlik hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Çelebi, 2000, 265-287; Çelebi 2002, s.661-671.

²⁰ Türkiye Cumhuriyeti Roma Büyükelçiliği Arşivi, (TCRBA), Kutu (K) 137, Dosya (D) 5.

gerektiği hakkındaki prosedürden de bahsetti. Buna göre: “Her kim tarafından olursa olsun bir mahalde hafriyat ruhsatnamesi istihali için mümessillik tarafından müracaatta bulunulması nizamı mugayir olup âsâr-ı atika nizamnamesinin on dördüncü maddesi mucibince hafriyata talip olanların resmi ve pullu istidaname ile müracaat yapacakları mahallin bir kazı haritasıyla birlikte doğruca Maarif Vekâleti’ne müracaat eylemeleri lazım gelmektedir.” Vekâlet, izin işinin can alıcı noktasını da; “İtalyanlara Alazeytin’de hafriyata müsaade verilebilmesi için işgal zamanında müzeler müdüriyetince icra edilen teşebbüsata rağmen mumaileyhin gayr-i nizami olarak yapmış oldukları hafriyatta çıkarılan ve Rodos’a ve Roma’ya naklolunan âsâr-ı atikanın iadesi icab edeceğini” gayet açık bir şekilde bildirdi. Hâriciye Vekâleti, İtalyanların, Ayasuluk’ta çalışma izninin Avusturyalı arkeologlara değil, İtalyan arkeologlara verilmesi gerektiği düşüncesine de cevap verdi. Vekâlet, “Avusturyalı uzmanların Ayasuluk’ta daha önce başarıyla gerçekleştirdikleri kazı çalışmalarına devam etmekte oldukları”²¹ cevabını vererek bu konudaki tartışmanın önüne geçti.

Anlaşıldığına göre, Türk hükümeti, esas itibarıyla ilişkilerde giderek artmakta olan gerilim nedeniyle İtalyanların Anadolu’da arkeolojik çalışma yapmalarına sıcak bakmamıştır. Öte yandan İtalya da, ayrıntılarına burada giremeyeceğimiz ancak, izin meselesini itibar meselesi haline getirip, her türlü diplomatik baskı ve atağı denemiştir. Ankara hükümeti de, bunu aşmak için, Milli Mücadele döneminde İtalyanların Antalya konsolosluk binasında muhafaza ettikleri ya da adalara veya Roma’ya götürdükleri eserleri iade şartını koşmuştur. Bu şart İtalyanlar tarafından yerine getirilecek gibi görülmediği için, İtalyanları vaz geçirmek için mevzuatı en küçük ayrıntısına kadar uygulamak istemiştir.

İki hükümet arasındaki diplomatik manevralar devam ederken, Atina İtalyan Arkeoloji Okulu Müdürlüğü, Türk hükümetinin isteği doğrultusunda hareket ederek Maarif Vekâleti’ne 31 Mart 1924 tarihli dilekçeyle Gökçeler ve Alazeytin’de kazı izni için müracaatta bulundu.²² İzin talebinden sonraki süreç İtalya’nın Türkiye Büyükelçisi Cesare Montagna tarafından yakından takip edildi. Fakat 1924 yazını, Türkiye-İtalya ilişkilerinin savaşım eşğine geldiği dönem olarak nitelenecek yanlış olmayacaktır. Türkiye’nin, Musul meselesindeki çözümsüzlük nedeniyle İngiltere ile savaşım ihtimalinin hiç de uzak olmadığı 1924-1925’te İtalya, bundan faydalanarak, isteklerini kabul ettirmek için Türkiye üzerinde diplomatik ve askeri baskıya başladı. 1924 yılının Mayısın son günleri ve Haziran’ın ilk günlerinde Rodos’taki İtalyan birliklerinin takviye

²¹ TCRBA, K.137, D.5.

²² ASDMAE- AIT. B.340-1.

edilmesi Türkiye'yi, her an bir İtalyan işgali beklentisine soktu. Bunun yarattığı derin güvensizlik ve Mussolini'nin, Türkiye'nin işgali fikrini gündeme alması, ticaretten siyasete, spordan arkeolojiye kadar bütün alanlardaki ilişkileri olumsuz yönde etkiledi. Böyle bir ortamda İtalyanlara Türkiye'de, bilhassa bir İtalyan çıkartma ihtimalinin en çok olduğu Ege kıyılarında arkeolojik kazı yapma izninin verilmesi söz konusu olamazdı. Aslında İtalyanlar da bunun farkında olmalarına rağmen, izin talebinin peşini bırakmadılar.

İtalya Büyükelçisi, Türkiye Hariciye Vekâleti'ne 21 Temmuz 1924'te verdiği notada, Nisan ayında Ankara'ya yaptığı ziyaret esnasında Dışişleri Bakanlığı'na, Maarif Vekâleti'ne iletmek üzere, Atina İtalyan Arkeoloji Okulu'nun, Gökçeler ve Alazeytin'de kazı yapma talebine dair dilekçesini verdiğini hatırlatıyor. Notadan anlaşıldığına göre, Maarif Vekâleti tarafından, kazı isteğine karşı, işgal döneminde İtalyan arkeoloji heyetleri tarafından Anadolu'da yapılan kazılarla elde edilen ve Bodrum'dan Roma'ya ve Rodos'a götürülen ve Antalya'da muhafaza edilen eski eserlerin iadesinin gerektiği cevabı verildi. Bu suçlamayı reddeden Montagna, "Rodos'a veya Roma'ya götürülmüş tek bir parça arkeolojik eserin olmadığını" belirtip, detaylı araştırma yapılabilmesi için ek bilgi istedi.²³ Bu yazışmalar devam ederken, Dâhiliye Vekâleti, Bodrum Kaymakamlığı'ndan gönderilen bir yazıyı 1 Aralık 1924 tarihli tezkereyle, Türkiye'nin Roma Büyükelçiliği'ne gönderdi. Bodrum Kaymakamlığının bu yazısına göre: "İşgal zamanında İtalyanlar, Bodrum kalesi kapılarına nöbetçi yerleştirerek kaleye kimsenin girmesine müsaade etmediler. Daha I. Dünya Savaşı başlamadan önce, maiyetlerindeki Türkleri birer vesile ile uzaklaştırmak suretiyle kale dâhilinde birçok kazı yaparak çıkarttıkları eserleri kalenin hususi iskelesinden vapura naklederek kaleden taşları kaçırdılar. Bodrum'un tahliyesinde İtalyanlar tarafından bir tanrı biblosunun aşırıldığı tüccardan Kuddusi Bey tarafından görüldü. Şövalyelere ait bibloları muhtevi kargir ve sütunlardan bir kaçını Rodos'a naklettikleri muhakkak ise de tahkikat ve tedkikata rağmen miktar ve evsaffları hakkında başkaca malumat istihsali mümkün olamamıştır."²⁴

Türk makamları, Antalya'da çıkartılıp İtalyanların gözetiminde bulunan eserlerin ayrıntılı bir listesini çıkartıp, iade edilmesi için İtalyanlara verdiği halde, aynı şeyi, Bodrum'da çıkartılan eserler için hazırlamamıştır. Bundan da cesaret alan İtalyanlar, izin taleplerinin bir an önce çıkması için bastırdılar. Montagna, Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey'e 27 Nisan 1925'te gönderdiği mektupta, Atina İtalyan Arkeoloji Okulu Müdürü Prof. Alessandro Della Seta'nın, Gökçeler ve Alazeytin'de arkeolojik kazı yapma isteğini bildiren

²³ ASDMAE- AIT. B.340-1.

²⁴ TCRBA, K.137, D.5.

31 Mart 1924 tarihli dilekçesini hatırlattı.²⁵ Türkiye Dışişleri Bakanlığı'ndan İtalya Büyükelçiliği'ne, 6 Mayıs 1925'de verilen cevapta; "işgal döneminde Bodrum limanından Rodos'a götürülen ve halen Antalya İtalyan Okulu'nda muhafaza edilen eski eserlerin Türkiye müzelerine iadesinin şart olduğu"²⁶ bildirildi. Elimizde, konunun bütün safhalarını aydınlatacak belgeler bulunmamakla birlikte, İtalyanların aynı talebi sonraki yıllarda da tekrarladığı, Türk makamlarının da benzer cevaplarla bu talepleri geçiştirdiğini görüyoruz. 1927 yılına ait bir belge bunu destekler niteliktedir. İtalya Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Büyükelçiliği'nin, 13 Eylül 1927 tarihli yazısına "acil" koduyla 6 Aralık 1927'te verdiği cevapta, İtalya Eğitim Bakanlığı'nın bir talebini iletiyor. Eğitim Bakanlığı, Atina İtalyan Arkeoloji Okulu'nun, Anadolu'da Bodrum yakınındaki Gökçeler ve Alazeytin kazı çalışmalarına yeniden başlanıp başlanamayacağını"²⁷ soruyordu.

Türk hükümeti, bu talebe de, Antalya bölgesinde ele geçirilen arkeolojik malzemenin iade edilmesini talep eden notasıyla cevap verdi. Ankara'daki İtalyan temsilci, Hâriciye Vekâleti'nin İtalyan İşleri Müdürü'ne, 29 Ocak 1928'de, Anadolu'da Bodrum civarında kendilerine kazı izni verilmesi şartıyla, bulunan malzemeyi iade etmeye istekli olduklarını söyledi. İtalyan İşleri Müdürü Şevket Fuad, kazı yapma taleplerine zorluk çıkartmayacaklarını belirtip, bakanlığa resmi bir yazı ile müracaat etmelerini önerdi. Maarif Vekâleti yetkilileriyle de görüşen İtalyan görevli, Türk makamlarının, yabancılara, kazı için sınırlamalar getirebileceğini ifade etti. Türk muhatabı, İtalyan diplomata, Bodrum yakınındaki Gökçeler ve Alazeytin'de kazı yapmak için resmi talepte bulunmalarını ve bir de kroki eklemelerini söyledi.²⁸

Gelişmeler, bu yumuşamanın da İtalyanlar için beklenen sonucu vermediğini gösteriyor. 1928 Türk-İtalyan ilişkilerinde göreceli barışın yaşanmaya başladığı dönem olarak kabul edilebilir. Mussolini ile Hariciye Vekili Tevfik Rüşdü (Aras) Bey'in 3 Nisan 1928'de Milano'da samimi ortamda yaptıkları görüşme ve 30 Mayıs 1928 günü Roma'da Mussolini ile Türkiye Büyükelçisi Suad (Davaz) Bey arasında imzalan Türkiye-İtalya Tarafsızlık, Uzlaşma ve Yargısal Çözüm Andlaşması iki ülke ilişkilerinde kısmen bir barış dönemi açtı. Buna rağmen, İtalyan arkeologların Bodrum ve çevresinde inceleme ve kazı yapmaları konusunda Türkiye'nin tutumunda, İtalya'yı memnun edecek bir değişiklik olmadığı görülmektedir. İtalya Büyükelçisi Luca Orsini Baroni, İtalya Dışişleri Bakanlığı'nın, 21 Temmuz 1928 tarihli yazısına

²⁵ ASDMAE- AIT. B.340-1.

²⁶ TCRBA, K.137, D.5; ASDMAE- AIT. B.340-1.

²⁷ ASDMAE- AIT. B.340-1.

²⁸ ASDMAE- AIT. B.340-1.

31 Temmuz'da verdiği cevapta, olumlu şeyler yazamadı. Büyükelçi, Anadolu'da arkeolojik kazı yapma girişiminin ortaya çıkışından itibaren, sorunun sadece Dışişleri Bakanlığının yetkisi ile sınırlı olmayıp, aynı zamanda Maarif Vekâleti ve Genelkurmay gibi iki kuruluşun da iznine bağlı olduğunu belirtti ve Türk hükümetinden aldığı cevabı şu şekilde bildirdi. "Türk hükümeti, İtalyan hükümetinin, Bodrum, Alazeytin ve Gökçeler bölgesinde arkeolojik kazı ve araştırma yapma isteğine olumlu cevap vermekten çok memnun olurdu. Fakat Fransız ve Almanlar da aynı istekte bulunuyor. Türk hükümeti bunu da dikkat almak durumunda olduğundan İtalyanlara şimdilik olumlu cevap veremiyor. Dışişleri Bakanlığı, İtalyan Büyükelçiliğinden, diğer iki ülkenin talepleri unutulana kadar, talebini ertelemesini rica etti." Baroni, Türk hükümetinin cevabının tatmin edici olmadığını belirterek bunun, Genelkurmay'ın "inatçılığında" ileri geldiğini yazdı ve ilk görüşmelerinde konuyu Dışişleri Bakanının dikkatine tekrar sunacağını ekledi.²⁹ Bodrum çevresindeki bu ikircikli tutumun, Antalya için de geçerli olmasından şikayet eden Mussolini, ülkesinin Türkiye Büyükelçiliği'ne; 23 Kasım 1928'de gönderdiği yazıda, "İtalya hükümetinin, Antalya civarında restore etmek için yaptığı talebin dostça bir jest olduğunu ve Türk hükümetinin buna bile cevap vermediğini"³⁰ şikayet olarak dile getiriyordu.

1930'larda Türk hükümetinin tavrının kısmen yumuşadığını görüyoruz. 1932'de İtalya'yı ziyaret eden Başvekil İsmet Paşa başkanlığındaki kalabalık heyete gösterilen samimi karşılama ve dostluk, Ankara hükümetinin, güvenlik kaygıları nedeniyle kıyı kesimlerindeki tavrını korumakla birlikte, İtalyan arkeologların Anadolu'nun iç bölgelerinde inceleme yapmalarına izin vermesine yol açtı. İtalyan arkeolog Giulio Jacopi, 1932'de "Gazi'nin özel izniyle" Anadolu'daki Roma eserlerini inceleme ruhsatı elde etti. Ancak bu iznin sınırları vardı: Jacopi, kazı yapamayacak, Ege kıyılarında incelemelerde bulunamayacaktı. 11 Nisan'da Türkiye'ye gelen İtalyan arkeolog, verilen direktif doğrultusunda izin sahasında incelemelerde bulundu.³¹ Jacopi, ertesi yıl başlayıp sonraki yıllarda da devam eden çalışmalarıyla Anadolu'da; Ankara, Kastamonu, Bartın, Malatya, Fırat vadisi, Nemrut Dağı, Gaziantep, Niğde ve Yozgat bölgelerinde önemli kazılar yaptı.³²

²⁹ Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri- Affari Politici (ASDMAE- AP), 1919-1930, Turchia, B.1727-7991

³⁰ ASDMAE-AP, 1919-1930, Turchia B.1727-7975.

³¹ Petricioli 1986, 26.

³² Arık 1936, s. 33.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında, zengin Anadolu topraklarındaki tarihi eserlerin gün yüzüne çıkması, büyük oranda Avrupalı arkeologların kazıları sayesinde mümkün olmuştur. Anadolu'daki tarihi kalıntılara, tarihsel nedenlerden ötürü en çok ilgi gösteren İtalyanlar bu kazı çalışmalarına diğer ülkelere göre hayli geç başladılar. Avusturya, İngiltere, Almanya veya Fransa gibi erken ya da İtalya gibi geç başlamış olsunlar, bu devletlerin, Anadolu'ya ait olan eski eserlerin bir kısmını, yönetmeliklere aykırı olarak ve izin alma gereği duymadan ülkelerine kaçırdıkları, götürülen o eserlerin ait oldukları yere geri getirme sürecinin hâlâ devam ediyor olmasıyla da kanıtlanmıştır.

Diğer Avrupa devletleri gibi İtalyan arkeologların da sadece bilimsel çalışmalar yapmadıkları, ülkelerinin Osmanlı Devleti topraklarında yayılmalarının öncü gücü olarak çalıştıkları belgelerle sabittir. Çizdiğimiz bu genel tablonun İtalya için de geçerli olduğunu kolaylıkla dile getirebiliriz. I. Dünya Savaşı öncesinde arkeoloji heyetleri, İtalya devletinin yan ve öncü kuruluşları olarak görev yapmışlar; Anadolu'nun İtalyan kamuoyu tarafından keşfedilmesine büyük katkı sağlamışlardır. Keyfi olarak başlanan arkeolojik çalışmalar araya savaşın girmesiyle kesintiye uğramışsa da, Mondros Mütarekesi'nden sonra daha büyük bir hevesle başlatıldı. Bu kez karşılarında mağlup edilmiş bir devlet ve fiili olarak askeri işgale uğramış Anadolu toprakları bulunuyordu. Zaman geçirmeden arkeolojik çalışmalara başlayan İtalyanlar, bilhassa Antalya ve Bodrum bölgesinde buldukları eski eserlere mevzuata aykırı olarak el koydular, sınır dışına götürdüler. Milli Mücadele dönemindeki pek çok teşebbüse rağmen bu eserleri geri almak mümkün olmadı. Bu gerçeği bilen yeni Türk devletinin kurucuları, Cumhuriyetin ilk yıllarında İtalyanlardan gelen arkeolojik incelemeler yapma taleplerinin ön şartı olarak bu eserlerin iadesi şartını ileri sürdüler. İtalyanlar bu konuda ayak sürttükçe de Türk hükümeti, İtalyanların Bodrum ve çevresinde arkeolojik çalışma yapma isteklerine olumsuz cevap verdi. Ancak 1930'ların ikinci yarısından itibaren, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerde yaşanan iniş çıkışın, arkeoloji alanını etkilemesine fırsat verilmeden, İtalyan arkeologların Anadolu'nun değişik bölgelerinde çalışma yapmalarına izin verildi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye ile İtalya arasında gelişen dostane ilişkiler, arkeoloji alanında verimli sonuçlar doğuran işbirliğinin artmasını sağladı.

İtalya'da Anadolu uygarlıklarına dönük inceleme kuruluşlarının kurulması ve araştırma sonuçlarının yayınlanması geçmişten günümüze uzanan bir çizgi takip etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve İtalya arasında başlayan samimi iş birliği, arkeoloji alanında da kendisini göstermiştir. Bu dönemde başlayan İtalyan arkeologlarının Türkiye'nin çeşitli yerlerinde

inceleme ve kazı yapma faaliyetleri halen devam etmektedir.³³ İzmir İtalya Konsolosluğu'nun 5-31 Aralık 2003 tarihinde İzmir Arkeoloji Müzesi'nde düzenlediği "Missioni Archeologiche Italiana in Turchia. Attività di Scavo e Ricerca (Türkiye'deki İtalyan Arkeolojik Misyonları Kazı ve Araştırma Etkinlikleri)" sergisinden anlaşıldığına göre³⁴ İtalyan arkeologları 2003'te Türkiye'nin 17 değişik yerinde inceleme ve kazı çalışmalarını sürdürmektedirler.

³³ Türkiye'nin değişik yerlerinde arkeolojik kazı ve araştırmalar yapan İtalyan arkeologlar, 2003 yılı kazı dönemi çalışmaları sergisini Ankara ve İzmir'de açtılar. İtalya'nın Türkiye Büyükelçisi Vittorio Cladio Surdo, 30 yıldır Türkiye'deki kültürel ve tarihi zenginliğin genişliğine çıkarılmasına katkı sağlayan arkeologların bu çalışmalarındaki buluntu ve projelerini aktaran serginin ilkinin, 19 Kasım'da Ankara'daki Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde açıldığını hatırlattı. İkinci serginin İzmir Arkeoloji Müzesi'nde açılacağını belirten Vittorio Claudio Surdo, arkeolojik zenginlik açısından ortak benzerliklere sahip olan Türkiye ve İtalya'nın ortak çalışmalarının önemine dikkati çekti. Türkiye'de 30 yıldır değişik yörelerde çalışmalarını sürdüren, 22 yıldır İzmir'in Aliğa İlçesi'ndeki Kyme Antik Kenti'nde çalışan Ord. Prof. Dr. Sebastiana Lagona da Türkiye'de yapılan kazı sayısının 5'e, araştırma sayısının ise 11'e ulaştığını belirterek, "20. yüzyılın başında Türk Dışişleri Bakanlığı ile Sicilyalı Markiz San Giulliano, Türkiye'deki arkeolojik ve tarihi araştırmaları resmen teşvik ederek hızlandırmıştır. Bu başlangıcın ardından yapılan arkeolojik çalışmalarda çok değişik bulgular elde edilmiştir" dedi. <http://www.ntvmsnbc.com/news/246599.asp> (Erişim: 08.12.2018: 13.41)

³⁴ 30 Aralık 2003 günü ziyaret ettiğimiz sergide Anadolu'nun değişik yerlerindeki 23 bölgeden afişlerin yer almıştır. Sergiden anlaşıldığına göre şuralarda İtalyan arkeoloji ekipleri incelemelerde bulunmuştur. 2000 yılından itibaren antik Kilikya Pedia's'ta (Çukurova) Pisa Üniversitesi'nin himayesinde bir arkeolojik araştırmalar yapılmaktadır. Amaç; bu bölgede M.Ö. XIV-IV. Yüzyıllar arasındaki Helenistik sürecin araştırılmasına katkıda bulunmaktır. 2003 yılında kazı devam etmekteydi. 2003'te başka bir İtalyan arkeoloji heyeti Hierapolis'te Aziz Filippus yolu üzerindeki caddeyi kazmaya başladı. Cadde, V. Yüzyılda inşa edilmiştir. Batı Anadolu bölgesinin önemli bir antik liman kenti olan Kyme'de, daha önceki kısa süreli kazıların ardından 1982'den beri bir İtalyan arkeoloji heyetinin düzenli kazıları devam etmektedir. Anadolu'nun güneydoğu kıyılarında bulunan Elaiussa Sebaste'de kazılar yapılmıştır. Mandayla Körfezi'nde kurulmuş olan Iasos'da da kazılar yapılmıştır. Eski haritalarda Asin Kale olarak geçen yerde Kayakışlacık kurulmuştur. (Milas, Muğla) Iasos'ta 1960'dan beri başta Dario Levi ve öğrencisi Clelia Laviosa olmak üzere, Firenze, Perugia Pisa ve Catania üniversitelerine mensup çeşitli arkeologlar tarafından incelemeler yapılmıştır. Malatya civarında yer alan Arslantepe'de 1961'den beri devam etmekte olan kazılar Roma Üniversitesi tarafından yürütülmektedir.

KAYNAKLAR

a. Arşiv Belgeleri

Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

Türkiye Cumhuriyeti Roma Büyükelçiliği Arşivi.

b. Kitap ve Makaleler

- Arık 1936 Remzi Oğuz Arık, *Türkiye’de 1935 Yılındaki Arkeoloji İşleri*, İstanbul.
- Bezmen 2001 Cemil Bezmen, “Turizmde Arkeolojinin Görünümleri: Hacılar, Hocalar ve Diğerleri”, *Cogito*, Sayı: 28, s.106-115.
- Çelebi 2000 Mevlüt Çelebi, Türk Kaynaklarına Göre Atatürk Döneminde Türk-İtalyan Siyasî İlişkileri”, *Atatürk 4. Uluslararası Kongresi*, (25-29 Ekim 1999-Türkistan-Kazakistan), *Bildiriler*, C.I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, s.265-287.
- Çelebi 2000 Mevlüt Çelebi, “Atatürk Dönemi Dış Politikasında İtalya Faktörü (1923-1938)”, *Türkler*, C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.661-671.
- Çelebi 2007 Mevlüt Çelebi, “Antalya Bölgesinde İtalyan Arkeoloji Heyetleri”, *Adalya*, No: X, s.387-402.
- D’Andria 1986 Francesco D’Andria, “L’Archeologia italiana in Anatolia”, *L’archeologia italiana nel Mediterraneo fino alla seconda guerra Mondiale*, (Atti del convegno del 4-5 Novembre, Catania), a cura di Vincenzo la Rosa, Catania, s.93-106.
- Fındıklı 2011 Erhan Berat Fındıklı, *İtalyanlar ve Türkler: Mekânın Reel ve Historiyografik İnşası (1922-43)*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- Karaca 2004 Ali Karaca, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Arkeoloji Bilinci”, *CIEPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV Sempozyumu Bildirileri* (18-22 Eylül 2000, Çeşme), TTK Yayını, Ankara, s. 381-391.
- Özkan 1999 Süleyman Özkan, “Osmanlı Devleti’nde Arkeolojik Kazı ve Müzecilik Faaliyetleri”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir, s.449-478.
- Petricioli 1983 Marta Petricioli, *L’Italia in Asia Minore, equilibrio Mediterraneo e ambizioni imperialiste all vigilia della prima guerra mondiale*, Sansoni, Firenze.
- Petricioli 1986, Marta Petricioli, “Le missioni archeologiche italiane nei paesi del Mediterraneo: Uno strumento alternativo di politica internazionale”, *L’archeologia italiana nel Mediterraneo fino*

- alla seconda guerra Mondiale*, (Atti del convegno del 4-5 Novembre, Catania), a cura di Vincenzo la Rosa, Catania, s.9-31.
- Petricioli 1988 Marta Petricioli, *Archeologia e politica estera tra le due guerre*, Firenze.
- Pulhan 2001, Gül Pulhan, "Mehmet Özdoğan ile Arkeoloji-İdeoloji-Devlet İlişkileri Üzerine", *Cogito*, Sayı: 28, s.138-150.

SUMMARY

Archeology provides the discovery of human remains. In this sense, archaeologists also serve humanity. The contributions of archaeologists to science and humanity cannot be denied. But the work of the scientists mentioned has not always served this purpose.

In the 19th century, various researches and excavations were carried out by German, English, Austrian and French archaeologists in the Ottoman Empire. The role and contributions of these excavations in bringing the history of Anatolia into light cannot be ignored. However, archaeological research in Anatolia was not limited to the goal of revealing the past. It is also known that archaeologists serve the expansionist policies of their state while conducting scientific studies. There are also documents that some of these archaeologists have been operating in Anatolia against the Ottoman State.

Italian archaeologists began excavation activities in the Ottoman lands at the beginning of the 20th century. They also served their expansionist politics. and they did various research and excavations in Antalya and southwestern Anatolia. this area has been identified as the place to be captured by Italy. Thus, they helped to recognize the region by the Italian public. During the First World War and the National Struggle, Italian archaeologists carried out various activities without any difficulty in Western Anatolia. They carried out excavation and repair works in and around Bodrum and brought some of the artifacts to Italy and Rhodes. This led to various diplomatic problems in the relations between the two countries. It also affected the next period negatively.

After the proclamation of the Republic of Turkey-Italy relations have entered a new era. Archaeological relations have a special place in this period. The Italian government applied to the Ankara government for excavation of archaeologists in Bodrum and other parts of Anatolia. These frequently repeated applications were not accepted by the Turkish government. Turkey, did not believe that these activities will be limited to archaeological investigations. In Italy, the Fascists came to power in 1922 under the leadership of Benito Mussolini. The fascists identified the Mediterranean as

the main target of their foreign policy. In this politics, archaeologists were given the leading role. The Turkish government did not allow Italian archaeologists to work.

The fact that the Italians moved away from politics aiming to dominate Anatolia was reflected in the field of archeology positively. In the late 1930s, Italian archaeologists began working in Anatolia. After the Second World War as an extension of many of the developing Turkey-Italy relations Italian archaeologists made excavations in Turkey. The results of these excavations were shared with the Turkish public with exhibitions opened as in 2003.

